बुक-पोस्ट प्रकाशित सामग्री

गुरुकुल पत्रिका । प्रह्लाद । आर्य भट्ट

रजि० संख्या एल० १२७७

No-3

सेवा में,

Director,
Indian Council for Social Science,
Research, 35, Feroz Sha-h Road,
New Delhi-110001.

व्यवसाय प्रबन्धक
गुरुकुल काँगड़ी विश्वविद्यालय
हरिद्वार

NO-31

① विषय - व्याकरण
पेज - 1
- 30×12×0.1 c.m.

श्री गुरुचरणकमलेभ्यो नमः श्रीमते रामानुजाय नमः

... ...

शम्यंहरे नमः इत्युत्र हरिपतुकूलायितु मित्यर्थविवे

② पेज = 1
= 30×13×0.1 c.m.

मेघावेदयौकर्णौ द्वादशोषोडशोन्हि महयेनाह्न:

... ...

मदनस्नेवासित्वश्री धारौमाले बद्धे सप्तमवाष्ट

③ पेज = 1
= 32×12.7×0.1 c.m.

सर्वत्रवाच्य त्वाद्यभास्यतधात्वाद्यावत्वोपा

... ...

भावेवर्तिरत्वापितया प्रत्यय प्रसंगात् तप्ता

No-31

(4) पेज = 1

= 25×11×0.1 cm.

अज १ अब ११ डि २ मि ताव्टषकुंअयो: श्रुति

... ...

पूर्णानंदाख्ययोास्तिस्त्र: संधिनाडीकयंतषा

(5) पेज = 1

= 35×9.3×0.1 cm.

तत्तव्यातयथाव मादायाव्याप्तिवारणायनव्यत्या

... ...

खासयवटयोषितांकदाकणायितेमोदरमयासहकंगराद_

१ तत्व

यद्यपि वर्णस्फोटपदस्फोटवाक्यस्फोटअखंडपदवाक्यस्फोटजातिस्फोटा इति वैयाकरणसिद्धान्तकौमुद्यां निरूपिताः नचापि सिद्धान्तशब्दः सिद्धान्ताभिव्यञ्जनशब्दपरः तेषां प्रकाशिका कौमुदी इति न प्रतिज्ञाहानिरिति भावः २॥

श्रीगुरुचरणकमलेभ्यो नमः श्रीमते रामानुजाय नमः ॥ ० ॥ नत्वा विश्वेश्वरं साम्बं कृत्वा च गुरुवंदनम् सिद्धान्तकौमुदीव्याख्या क्रियते तत्त्वबोधिनी १॥ विघ्नविघाताय कृतं मंगलं शिष्यशिक्षायै निबध्नन् आचिकीर्षितं प्रतिजानीते मुनित्रयमित्यादिना त्रयोऽवयवा यस्य त्रयं संख्याया अवयवे तयप् द्वित्रिभ्यां तयस्यायच् मंतारो वेदशास्त्रार्थतत्त्वावगंतारो मुनयः मनेरुच्चेत्यौणादिकसूत्रेण मनेरतउकारः मनेः य इत्युत्तयस्य गुणस्तु नेह भवति किंदित्युवर्तनात् नयपरकरणाद्दीतेः पाणिनिकात्यायनपतंजलीनां त्रयं मुनित्रयं॥ ननु॥ स्वयंभुवे नमस्कृत्येतयत्रेवात्रापि नमः स्वस्तीत्यादिना चतुर्थी स्यात् मैवं उपपदविभक्तेः कारकविभक्तिर्ब लीयसीति विवक्ष्यमाणत्वात् नमस्करोति देवानितिवत् द्वितीयाप्रयुक्तत्वात् किंच जहत्स्वार्थावृत्तिरितिय कारकविभक्तित्वं च क्रिया ते नमः शब्दस्यात्र निरर्थकत्वात् न योगे चतुर्थीनम बतिअर्थवत्त्वग्रहणे विभाषायाः प्रवृत्तेः स्वयंभुवे नमस्कृ जनकार्थक त्येत्यत्र तु स्वयंभुवमनुकूलयितुमित्यर्थविवक्षायां क्रियार्थोपपदस्येत्यादिना चतुर्थीति मूलएवस्फु विभक्तित्वं नचैवं नमः स्वस्तीति सूत्रे नमः पदव्यर्थमिति शंक्यं हरये नमः इत्युत्र हरिमनुकूलयितुमित्यर्थोऽविव

नस्वमर्थं जहाति इति जहत्स्वार्थावृत्तिः स्वमर्थं जहाति जहत्स्वार्थावृत्तिः

१
राम

मेवावेध्यौकर्णौद्वादशेषोडशेन्हि मद्येनान्तःपूर्वभागेनराज्ञो नक्षत्रेऽह्नेतिथौवर्जयित्वा अत्रजन्ममासोवर्ज्यः
ज्योतिर्निबंधेगर्गः मासेषष्ठेसप्तमेवाप्यष्टमेमासिवासरे कर्णवेधंप्रशंसंतिपुष्टायुःश्रीविवृद्धये मदनर
त्ने प्रथमेसप्तमेमासिअष्टमेदशमेथवा द्वादशेचतथाकुर्यात्कर्णवेधंशुभावहं हेमाद्रौव्यासः कार्तिकेपौ
षमासेवाचैत्रेवाफाल्गुनेपिवा कर्णवेधंप्रशंसंतिशुक्लपक्षेशुभेदिने श्रीधरः हरिहरकरचित्रासौम्यपौ
ष्णोत्तराख्यादितिवसुपुष्यघस्रास्तीसिंहवर्ज्येषुलग्ने शशिगुरुबुधकाव्यानांदिनेपर्वरिक्ताविहीनतिथिषुभुक्ते
नैधनेकर्णवेधः मदनरत्नेबृहस्पतिः द्वितीयाद्दशमीषष्ठीसप्तमीचत्रयोदशी द्वादशीपंचमीचास्यात्तृती
याकर्णवेधने सौवर्णीराजपुत्रस्यराजतीविप्रवैश्ययोः शूद्रस्यचायसीसूचीमध्यमाष्टांगुलात्मिका हे
माद्रौदेवलः कर्णरंध्रेरवेश्छायानविशेद्गृहजन्मनः तंदृष्ट्वाविलयंयांतिपुण्यौघाश्चपुरातनाः शंखः
अंगुष्ठमात्रसुषिरौकर्णौनभवतोयदि तस्मैश्राद्धंनदातव्यंदत्तंचेदासुरंभवेत् अथतांबूलभक्षणं चंडे
श्वरः सार्द्धमासद्वयेदद्यात्तांबूलंप्रथमंशिशोः कर्पूरादिकसंमिश्रंविलासायहितायच भल्लार्कचित्रह
रितिष्यहारीद्रमेषुपौष्णेनपश्चिमगसिरादितिवासवेषु अर्केंदुजीवभृगुबोधनवासरेषुतांबूलभक्षणं
विधिर्मुनिभिःप्रदिष्टः अथनिष्क्रमणं ज्योतिर्निबंधेयमः तृतीयेवाचतुर्थेवामासिनिष्क्रमणंभवेत् य
मः ततस्तृतीयेकर्तव्यंमासिसूर्यस्यदर्शनं चतुर्थेमासिकर्तव्यंशिशोश्चंद्रस्यदर्शनं अत्रचसूर्येंदोः रामायननः

मघादीनां सर्वेषां राजप्रसा[illegible]दस्तूनां नामकर्मणि विशिष्यते नात्रनाम पितृनाम कार्यं अभिवादनीयं च समीचीनं त
न्मातापितरौ विद्यातां नामोपनयनादित्याश्वलायनोक्तेः कुलदेवतानक्षत्रसंबद्धं पिता नाम कुर्यादिति मद
नरत्ने शंकोक्तेश्च नक्षत्रनाम पादाद्याक्षरं कुर्यादित्युक्तं पारिजाते नक्षत्रादिकं नाम यस्मिन्धिष्ण्ये यच्चाक्षर
मिति सुदर्शनभाष्ये रोहे मन्त्रसंज्ञो विष्णुवृद्धिरादौ ङान्ते च वोत्यश्रवणाश्वयुक्तु शोभेपुनाम्नोः कपरः स्वरोन्त्यः
स्याश्चेरदीर्घः विसर्गेहृष्टदत्युक्तं दान्तेतिप्रोष्ठपदे त्वाषाढौ गन्नरे च वृद्धिः प्रोष्ठपाद इति अन्त्यमययभर
णीत्राषाढः श्रुतावुक्तः श्रवणादौ च वा वृद्धिः अपभरणः आपभरणाः इत्यादि मदनरत्ने वसिष्ठः जन्मा
ह्नि द्वादशाहे वा दशाहे वा विशेषतः उत्तरात्रे वतीहस्तमूलपुष्याः स वारुणाः श्रवणादिति मैत्रं च स्वा
ति मृगशिरस्तथा प्राजापत्यं धनिष्ठा च प्रशस्ता नामकर्मणि अथ रोहः पारिजाते बृहस्पतिः स्वद्वा
रोहस्तु कर्तव्यो दशमे द्वादशे पि वा षोडशे दिवसे वापि द्वाविंशे दिवसे पि वा ज्योतिर्निबंधे कश्यपे वै
ष्णवे रेवतीषु दितिद्वये चाश्विनकध्रुवेषु कुर्याच्छिशूनां नयने तद्दोलनं वै सुखिनो भवंति तत्रैव
प्रादेशान्तादयने पुंसो द्वादशो दिवसः शुभः त्रयोदशस्तु कन्याया न नक्षत्रविचारणा अन्यस्मिन्दिव
से चेत्स्यान्नियंगास्य प्रशस्यते अथ दुग्धपानं नृसिंहः शंकचित्राह्निने चैव पयःशंखेन पाययेत् अन्न
प्राशने नक्षत्रदिवसोदयराशिषु अथ कर्णवेधः मदनरत्ने बृहस्पतिः श्रीधरो मासे षष्ठे सप्तमे वाष्ट

सर्वत्रैवाव्यवृत्त्याद्यभावस्य तथात्वाद्यभावत्वोपादानम् अत एव मूर्त्तत्वमूर्त्तत्वोभय
वान्मूर्त्तत्वादिव्यापादौ द्वित्वाद्यवच्छिन्नाभावस्य प्रतियोगितासामानाधिकरण्येपि मूर्त्तत्व
मनोन्यत्वाद्यभावस्य तथात्वान्नातिप्रसंगः साधनसामानाधिकरण्यस्य गोत्वाद्यभा
वस्य तत्तत्साध्यव्यक्त्यभावस्य वा प्रसक्त्या [illegible] तत्साध्यतावच्छेदकेत्यादि येन संबंधे
न हेतुस्तेनैव संबंधेन तदधिकरणं बोध्यम् तेनात्मत्वे साध्ये समवायेन हेतौ ज्ञान
स्य विषयतयाधिकरणे घटादौ वर्त्तमानस्य साध्याभावस्य तथात्वेपि न क्षतिः
एवं दलान्तेपि संबंधभेदनिबंधनो दोषः संबंधैक्यविवक्षया निरसनीयः रूपा(
दिसामान्याभावे साध्ये पृथिवीत्वादिकं सद्धेतुरेव प्रलये परमाणौ वा उत्पत्तिकाले
चावयविनि च तत्सत्वात् न च प्रतियोगितावत्तत्तद्ध्वंसप्रागभावयोरत्वं

ताभाववितिरोधित्वं मात्राभावादतत्राजावां नराश्यामे रक्ते रूपं नास्तीति प्रत्ययः नचैवरक्तिम

द्वि॰ ध्वंसप्रागभावितिरूपी वरर्रक्तिमध्वंसप्रागभाववति रक्ते घितथा प्रत्ययप्रसंगात् तस्मा

५

1

जो०
१

अज १ कुंभ १२ द्विर मितावृषकुंभयोः श्रुतिमिता रूपक कर्कटके शराः ॥ मक
रयुग्मतुलाधरकन्यकास्वलिरुरौ त्रिमिता स्युमसूलिकाः ॥५॥ अन्यमते
मेषत्रिपंचाननं चपलग्ने विसृत्य सर्वं वदंति स्म अन्यं घटे क्लीव सिंजे परे पुरु
दंति नोद्भानवलस्वसत्वात् ॥६॥ यथा राहुस्तथाशाप्या भौमे स्वद्यांग भंगदा ॥ रविस्था
नेभवेद्दीपः शनिस्थानेतु नालकम् ॥७॥ जन्मकालफल ॥ अश्विनीमघमूलानां
प्रथमार्द्धं वाध्यते पिता ॥ श्लेषादिशाक्रपष्ण्यार्द्धं जननीवाध्यते शिशुः ॥८॥ गंडांतफल · गाथा०
सर्वेषां गंडजातानां परित्यागो विधीयते ॥ वर्जयेद्दर्शनं श्रावंत च च षाण्मासिकम् ॥१॥
भवेत् ॥९॥ तिथिगंडांतमाह ॥ पूर्णानंदाख्ययोस्तिस्सः संधिर्नाडीद्वयं तथा ॥

1

श्रीमतेरामानुजाय नमः

निष्ठानिरूपितं
ततश्चात्यभावमादाय व्याप्तिवा
रणपदमन्यतमासेः इति:तनसम्ब
ताञ्य-तावच्छेदकता घटकसंबंधा
वच्छिन्नावच्छेदकताकप्रतियोगि
ताकाभावमादाय व्याप्तिवारणं
भावात् नचसमवायेन वह्न्यभावस्य
तादृशत्वाद्व्याप्तिरवाचं सा
ध्यतावच्छेदकसंबंधनिष्ठावच्छेदक
ताकप्रतियोगिताकत्वस्यापि हे
तुसमानाधिकरणाभावविशेषणत्वात्

नि

2

...तलहले
ततस्थानिभाव मा सापाख्यातिका...

कत्वं भो कविरात्रितघद
कच्चं त्रीणोस्य नाणातः
धि इदेशं गुणिनोषि दुर्गतित
पं देशं नमामेवाधि कु पाका
।पीध्व दुर्घितोपदैवविद
घे पाका क्रिपायांमनः
विधेइं पनमं वुधौनशा
लि[illegible]णांकं परित्रीतले १
तानमंडलंमाश्रित्यंन
वेस्यंवरयोछितांकदा
कर्णपतेमोदंरमपासह
हंगणाट ॥१

3